

Kibritin Tekelden çıkarılmasına ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulmasına dair kanun tasarısı ve Gümrük ve Tekel Komisyonu raporiyle Ekonomi Komisyonu düşüncesi ve Maliye ve Bütçe komisyonları raporları (1/199)

T. C.

Başbakanlık

Muamelât Genel Müdürlüğü

Tetkik Müdürlüğü

Sayı : 71 - 1996, 6/1879

14 . VI . 1951

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

Kibritin Tekelden çıkarılmasına ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulmasına dair olup Gümrük ve Tekel Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca 1 . VI . 1951 tarihinde Yüksek Meclise sunulması kararlaştırılan kanun tasarısının gerekçesiyle birlikte sunulduğunu saygılarımla arz ederim.

Başbakan

A. Menderes

GEREKÇE

Kibritin imâl ve satışı 1340 senesinde Devlet inhisarı altına alınmış ve bu inhisarı işletme imtiyazı 25 sene müddetle bir anonim şirkete verilmiş ise de; şirketin taahhüdünü yerine getirememesi üzerine bu imtiyaz feshedilmiştir.

1722 sayılı Kanunla tasdik edilen 15 Haziran 1930 tarihli bir mukavele ile kibrit ve çakmak inhisarını işletme imtiyazı 25 sene müddetle (The American Turkish Investesment Corperation) Şirketine verilmiş ve bu imtiyaz 28 . V . 1943 tarihli ve 4426 sayılı Kanunla tasdik edilen 18 . V . 1943 tarihli mukavele mucibince kaldırılarak inhisarın İşletmesi için aynı kanunla Gümrük ve Tekel Bakanlığına bağlı olmak ve 1943 Malî yılı sonuna kadar faaliyette bulunmak üzere hükmi şahsiyeti haiz muvakkat bir idare teşkil edilmiş ve imtiyazın feshi hakkındaki mukavele hükümleri mucibince şirketin fabrika ve tesisleri satın alınmıştır.

Kibrit ve Çakmak İnhisarı geçici işletme İdaresi faaliyet müddeti bilâhara çıkarılan 4556 ve 4816 sayılı kanunlarla iki defa uzatılmış ve nihayet 4897 sayılı Kanunla bu inhisarın işletilmesi 1 . VI . 1946 tarihinden itibaren Tekel Umum Müdürlüğüne devredilmiştir.

Kibrit Tekeli muamelâtı halen Kibrit ve Çakmak İnhisarı hakkındaki 2 Haziran 1929 tarihli ve 1503 sayılı Kanun hükümlerine göre cereyan etmektedir.

5321 sayılı Kanunla 10 Şubat 1949 tarihinden itibaren çakmak ve suni çakmak taşı tekel konusundan çıkarılmış, kibrit ve çakmak taşı inhisarını vaz'eden 1503 sayılı Kanunun çakmak ve suni çakmak taşına ilişkin hükümleri kaldırılmak suretiyle mezkûr kanunun yalnız kibrit tekeline ait hükümleri meriyette kalmıştır.

Yurdun senelik kibrit istihlâki vasatı olarak (57.000—60.000) sandık arasındadır. Beher sandık (5 000) kutu kibriti ihtiva etmektedir.

1949 yılında (62.187) sandık kibrit satılmış olduğu halde aynı yılın sonlarına doğru çakmak tekelinin kaldırılarak bu maddenin ithal ve satışının serbest bırakılmış olmasının kibrit satışlarını azaltacağı nazara alınmak suretiyle Tekel Genel Müdürlüğünün 1950 yılı Bütçe teklifinde kib-

rit satış miktarı (60.000) sandık üzerinden tahmin edilmiş olmasına mukabil 1950 yılı içinde satış miktarı (56.000) sandığa düşmüştür.

1951 yılı Bütçe teklifinde ise satış miktarı (57.000) sandık olarak tahmin edilmiş ve bu miktar satışa göre (8.550.000) lirası Millî Savunma Vergisi (928.530) lirası satış kârı olmak üzere ceman (9.478.530) lira Hazine geliri elde edileceği tesbit olunmuştur.

Yukarıda belirtilen satış temevvüçlerine nazaran Devlet Hazinesinin kibrit tekelinden elde ettiği gelir (9 000 000 - 10 000 000) lira arasındadır.

5000 kutu kibriti ihtiva eden bir sandık kibritin satış fiyatı (250) lira olup bunun 1951 yılı bütçe tahminine göre (83,71) lirasını satış maliyeti, (16,29) lirasını idare satış kârı, (150) lirasını Millî Savunma Vergisi teşkil etmektedir. Buna göre bir kutu kibritin satış fiyatı olan (5) kuruşun (1,68) kuruşu satış maliyeti, (0,32) kuruşu satış kârı, (3) kuruşu Müdafaa Vergisidir.

Yurdun kibrit ihtiyacını karşılamakta olan Büyükdere'deki Kibrit Fabrikası, o zaman kibrit inhisarı işletme imtiyazını elinde bulunduran (The American Turkish Investment Corporation) Şirketi tarafından (45 000) sandık kapasitesinde olmak üzere 1930 senesinde tesis edilmiş 21 senelik bir fabrikadır. 1943 yılında bu şirketin mukavelesi feshedilerek kibrit fabrikası Tekel İdaresine geçtikten sonra bilhassa harb yıllarında artan yurdun kibrit istihlâkını karşılayabilmek üzere fabrika normal kapasitesinin üstüne çıkan bir çalışmaya tâbi tutulmuştur. Bu sebeple yıpranan fabrikadaki bir kısım makine ve tesislerin yenilenmesi ve yeni bir poşet kibrit fabrikası tesisi mevzuu da ele alınmış ise de; malî imkânsızlıklar dolayısıyla bu iş şimdiye kadar realize edilememiştir.

Tekel Genel Müdürlüğünün 1949 yılı bilânçosuna göre kibrit fabrikasının bina ve müstemilâna ait emlak ile makine ve tesisleri demirbaşlar ve nakil vasıtalarına ait mukayyet sabit kıymetlerinin tutarı aşağıda müfredatı gösterildiği veçhile (2 672 688) liradır.

Cinci	Döner		
	Bütçeden Lira	sermayeden Lira	Yekûn Lira
Em'âk	627 434,87	431 856,99	1 059 291,86
Makineler	836 056,87	—	836 056,87
Fabrika ve atelyeler	—	664 389,98	664 389,98
Demirbaşlar	112 807,43	—	112 807,43
Nakil vasıtaları	322,00	—	322,00
	1 576 621,17	1 096 246,97	2 672 688,14

2 Haziran 1929 tarihli ve 1503 sayılı Kanunla imali, ithali ve satışı Devlet Tekeli altına alınmış olan kibritin, Hükümet programında belirtilen esaslar dâhilinde serbest bırakılması, hususi teşebbüslere yeni iş sahaları sağlamak ve memleket sanayiinin inkişafına imkân vermek bakımlarından uygun görülmüş ve ilişik kanun tasarısı bu maksatla hazırlanmıştır.

Kibrit tekelinin kaldırılması üzerine kibritten 3828, 4040, 4226 ve 4415 sayılı kanunlara müsteniden alınmakta olan Millî Savunma vergileri de kaldırılarak yerine gerek memleket dahilinde imal edilenlerden ve gerek hariçten ithal edilecek olanlardan İstihlâk Vergisi alınması esası kabul olunmuştur.

Yapılan hesaplara nazaran Hazinesinin Millî Savunma Vergisi ve tekel hasılatı olarak, bugünkü satışlara göre, halen elde etmekte olduğu gelir, bir taraftan yeni tesis edilecek İstihlâk Vergisi, diğer taraftan ithali muhtemel kibritlerden alınacak Gümrük Vergisi ve nihayet hususi teşebbüs faaliyetinin tâbi tutulacağı Gelir Vergisi suretiyle temin olunacaktır.

Bu tasarı ile beher bin çöp kibrit için konulmuş bulunan (60) kuruşluk İstihlâk Vergisi 50 çöpü ihtiva eden bir kutu kibrit başına (3) kuruş olarak isabet edecek ve bu suretle halen beher kutu kibritten alınmakta olan (3) kuruşluk Millî Savunma Vergisi aynen karşılanmış bulunacaktır.

Tekel İdaresinin 1951 yılı Bütçe tahminine göre beher kutu kibritten sağlanan (0,32) kuruşluk satış kârının senelik tutarı olan (928.530) liralık Hazine gelirinin hususi teşebbüs faaliyetinin tâbi tutulacağı Gelir Vergisiyle kısmen karşılanacağı ümit edilmektedir. Filhakika kibritten temin olunacak Gelir Vergisinin şimdiden katıyetle tahmin edilmesine imkân bulunmamakla beraber vergi miktarının âzami nispet ifade eden % 35 üzerinden hesap edilmesi ve beher kibritten satış maliyetinin % 10 u olarak (0,50) kuruşluk hususi teşebbüs kârı nazara alınması halinde bunun sandık başına tutarı (8,75) liraya, (57.000) sandık satış üzerinden sağlanacak Hazine geliri de (498.750) liraya baliğ olmaktadır. Bu miktar gelir, Tekel İdaresinin Millî Savunma Vergisinden başka yıllık satış kârı olarak elde ettiği (928.530) liradan (439.780) lira noksandır. Bu fark hususi teşebbüsün beher kutu kibritten satış maliyeti üzerinden % 10 nispetinde (0,50) kuruşluk bir kârla iktifa etmiyerek kâr nispetini daha yüksek tutması halinde alınacak Gelir Vergisi miktarı da artacağından halen Tekel İdaresinin bugünkü senelik satış kârı tutarına yakın bir miktar Gelir Vergisi elde edilmesi mümkün olacaktır.

Hazine gelirinde bu suretle bir fark husule gelmeyeceğine göre imal ve ithal olunacak kibritlerden ayrıca Muamele Vergisi alınmaması uygun bulunmuş, bu maksadı temin için Muamele Vergisi Kanununun 9 ve 89 ncu maddelerine birer fıkra eklenmesi hakkında ayrı bir kanun tasarısı hazırlanarak Yüksek Meclise sunulmuştur.

İmal, ithal ve satış tekelinin kaldırılması üzerine memlekette tesis olunacak kibrit sanayiinin ithal mallarına karşı gereği gibi himayesini sağlamak için 1499 sayılı Gümrük Tarifesi Kanununa bağlı giriş genel tarifesinin 647 nci maddesi gereğince alınmakta olan Gümrük Vergisi miktarları üzerinde münasip değişiklikler yapılmasını temin için de ayrı bir kanun tasarısı hazırlanmıştır.

Tasarının maddelerine gelince :

Madde 1 : Kibritin imal, ithal ve satışının serbest bırakıldığı hükmünü ihtiva etmektedir.

Madde 2 : İstihlâk Vergisinin mevzuu, matrahı ve miktarı gösterilmiştir.

Madde 3 : Vergi Usul Kanunumuzun ihdas ettiği esasa uyularak mükellef ve teklif mahallî tasrih olunmuştur.

Madde 4 : Dahilî imalâtta tarh, tahakkuk, tahşil muameleleriyle mecburiyetler ve ihracat mevzularında 1718 sayılı Dahilî İstihlâk Vergisi Kanununun mer'î hükümlerinin uygulanacağı hükme bağlanmıştır. Kibritten alınacak bu vergi bir İstihlâk Vergisi bulunduğundan Vergi Usul Kanununun birinci maddesinin 10 işaretli bendi gereğince Vergi Usul Kanunu hükümleri kibritten alınacak İstihlâk Vergisi hakkında da uygulanacaktır.

Bu maddenin son fıkrası ithalâta ait kibrit İstihlâk Vergisinin Gümrük Resmi ile birlikte gümrük idarelerince tahsil olunacağını açıklamaktadır.

Madde 5 : Dâhilde kibrit imal edecek müesseselerin Vergi Usul Kanununa göre imalât defteri tutacağını hükme bağlamaktadır.

Mâlûm bulunduğu veçhile 1718 sayılı Kanunun defter ve kayıtlarla ilgili 8 nci maddesi Vergi Usul Kanununun 391 nci maddesinin IX işaretli bendinin A fıkrası ile kaldırılmış bulunduğundan bu tasarının yürürlüğe girmesi üzerine kibrit imalâtı ile uğraşan müessese veya müesseselerin Vergi Usul Kanununun emrettiği defterleri tutması gerekmektedir. Ancak bu kanunun 188 nci madde sine göre devamlı imalâtta bulunan birinci sınıf tüccarlar bu maddede yazılı imalât defterini tutmak mecburiyetinde iseler de, bu imalâtle uğraşanlar ikinci sınıf tüccar buldukları ve Muamele Vergisine de tâbi olmadıkları takdirde ne bu defteri ne de kanunun 193 ncu maddesinde yazılı basit Muamele Vergisi defterini tutmayacaklarından - kibrit imal ve teslimi Muamele Vergisine tâbi tutulmıyacağına göre - kibrit imalâtı ile işgal eden bir müessese ikinci sınıf tüccar durumunda bulunduğu takdirde imalâtının aydınlık bir şekilde takibine imkân olmayacaktır. Böyle bir netice ile karşılaşılması için kibritin İstihlâk Vergisi hakkındaki tasarının dördüncü maddesine, kibrit imal edecek müesseselerin, birinci sınıf tüccar olmasalar dahi Vergi Usul Kanununun 188 nci maddesindeki imalât defterini tutmaları mecburiyetine dair hüküm konulmuştur.

Madde 6 : Gümrük tekniği ve milletlerarası müamele esaslarına muvazi olarak, Gümrük Kanu-

nuna göre haklarında vergi muafığı uygulanan eşyadan sayıldığı hallerde ithal olunan kibritlerin İstihlâk Vergisine tâbi tutulmayacağı hükme bağlanmıştır. Bu esas bugünkü 3843 sayılı Muamele Vergisi Kanununun 89 ncu maddesinin 3 işaretli fıkrasında da aynen kabul edilmiş bulunduğu gibi, yol işleri için benzinden alınan vergi hakkındaki 5336 sayılı Kanuna ek 5691 sayılı Kanunla da bu vergi için buna muvazi bir hüküm kabul edilmiş bulunmaktadır.

Madde 7 : Kibriti Tekelde tutan kanun ve kibritten Müdafaa Vergisi alınması hakkında çeşitli kanunlarda yer almış bulunan hükümlerin kaldırıldığı hükme bağlanmıştır.

Geçici madde : Halen Tekel Genel Müdürlüğüne işletilmekte olan Büyükdere Kibrit Fabrikasının Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek esaslar dairesinde hakiki veya hükmi şahıslara devri için Muhasebe Umumiye Kanununun 24 ncu maddesi gereğince Genel Müdürlüğe yetki verilmekte ve devir yapılmaya kadar memleketimizin kibrit ihtiyacının karşılanamaması ihtimal ve endişesinin bertaraf edilmesi maksadiyle idarenin hususi hukuk hükümlerine ve piyasa icaplarına göre kibrit imal, ithal ve satışına muvakkaten devam edebileceği hükmünü ihtiva etmektedir.

Gümrük ve Tekel Komisyonu raporu

T. B. M. M.

Gümrük ve Tekel Komisyonu

Esas No. 1/199

Karar No. 20

22 . VI . 1951

Yüksek Başkanlığa

Kibritin Tekelden çıkarılmasına ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulmasına dair bulunan Kanun tasarısı 11 . VI . 1951 gününde komisyonumuza havale olunmakla komisyonumuzun 13 . VI . 1951 günlü toplantısında ilgili Bakanlık mümesillerinin de vücudiyle görüşölüp aylaşıldı.

Neticede geçici maddenin tadilen ve diğerlerinin aynen kabulüne karar verildi.

Havalesi gereğince Maliye Komisyonuna tev-

di olunmak üzere Yüksek Başkanlığa sunuldu. Gümrük ve Tekel Ko. Başkanı

Kocaeli

M. Kavalcıođlu

Kâtip

Samsun

İsmail Işın

İmzada bulunamadı.

Samsun

H. F. Ustaöđlu

Tokad

T. Koral

Sözcü

Trabzon

M. Golođlu

Konya

A. F. Ağaođlu

Samsun

H. Uzer

Yozgad

H. Üçöz

Ekonomi Komisyonunun düşüncesi

T. B. M. M.

Ekonomi Komisyonu

Esas No. 1/199

Karar No. 22

2 . VIII . 1951

Yüksek Başkanlığa

Kibritin Tekelden çıkarılmasına ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulmasına dair kanun tasarısının Maliye Komisyonunca tetkiki sırasında mevzuun :

1. Sermaye piyasası,

2. Fiyat teşekkülü,

3. İşletme tekniği.

Bakımlarından tetkiki Ekonomi Komisyonu-

muza havale edilmiş olmakla Maliye ve Gümrük ve Tekel Bakanlıkları mümessilleri hazır bulunduğu halde yapılan görüşmeler ve tartışmalar neticesinde hâsıl olan kanaatlar aşağıda müte-lât olunmuştur.

Komisyonumuz, bu noktaların tetkikına girişirken, evvel emirde:

a) Kibritin Devlet Tekelinde muhafazası için sebep bulunmadığını ve Tekelin kaldırılabilceğini;

b) Kibritin, halk ihtiyaçları bakımından, gayet ehemmiyetli bir madde olduğunu kabul eylemiştir.

1) Sermaye piyasası bakımından mütalâamız - Bu konu iki noktadan tetkik edilmiştir:

a) Mevcut tekel fabrikasının hususi teşebbüse devri halinde Türk sermaye piyasasının böyle bir teşebbüsü üzerine alıp alamıyacağı noktası üzerinde durulmuş ve her ne kadar tasarrufın gerekçesine nazaran 2 673 000 liralık bir mevcudu ifade etmesi itibarıyla bu rakam millî sermaye hareketleri bakımından istisgar edilemeyecek bir büyüklükte görülmüş ise de, Türk hususi teşebbüsünün böyle bir sermayeyi tophyarak işi eline alması için bir takım cazip sebepler bulunduğu da müşahede edilmiştir. Filhakika, bu iş için toplanacak sermaye, neticesi meçhul bir işe değil, kurulmuş ve işlemekte bulunan bir işe tahsis edilecektir. Diğer taraftan, tasarı gümrük bakımından koruyucu tedbirler de derpiş ettiğine göre, mamulleri kolayca ve tamamen satılmakta olan bir teşebbüs bahis mevzuudur.

Binaenaleyh, komisyonumuz, sermaye piyasamızın, arzolan cazip sebepleri de inzımamı ile, mevcut fabrikayı devralmak imkânlarını sağlayabileceği mütalâasına varmıştır.

b) Tekelin kaldırılması halinde, başka kibrit fabrika ve imalâhaneleri kurulması imkânlarının ne derece mevcut olduğu da ayrıca tetkik edilmiştir.

Mevcut Tekel fabrikası, komisyonumuza verilen izahata nazaran; kapasitesinin üstüne çıkmak suretiyle gelişmekte, ve memleket ihtiyacını hemen hemen tamamıyla karşılamaktadır. Bu durumda, yeniden kurulabilecek fabrikalar için şu üç imkân derpiş olunabilir :

Birincisi : İstihlâk arttıkça fazlanın karşılanması maksadıyla yeni tesisler yapılması;

İkincisi : Fiyat kaydından daha ziyade kurulmak şansına malik olması itibarıyla, puşet

kibritleri imal edilmesi;

Üçüncüsü : Kavaklıklara malik olması itibarıyla avantajlı durumda olan bölgelerimizde mahallî ölçüde tesisler kurulması.

Şurasını hemen ilâve edelim ki, yeni tesislerin kurulabilmesi fiyat politikası ile sıkı surette ilgilidir. Halen, Türkiye'nin her tarafında tek fiyat esas tatbik edilmektedir. Bu fiyat politikası dahilinde yeni fabrikalar kurulması bir takım zorluklara mâruzdur. Yeni tesislerin meydana gelmesi için, fiyat bakımından, en müsait zemin tek fiyat esasından ayrılarak, iktisadi kaidelere göre fiat teşekkülünün mümkün olmasıdır. Tek fiat veya ticari esaslara göre fiat teşekkülü meselesi yalnız yeni müesseseler kurulmasını değil; aynı zamanda müstehlikleri ve hayat standardı meselelerini de ilgilendirdiğinden, bu noktada ayrıca tetkik edilmeye lâyıktır.

Aşağıdaki maddede bu mevzuu ele alınmış bulunmaktadır.

II - Fiat teşekkülü

Komisyonumuzun mütalâasına göre, Tekelin kaldırılması mantıkan tek fiat politikasının da ortadan kaldırılmasını icabettirir. Nitekim, küçük çapta da olsa yeni imalâhaneler kurulabilmesi için fiatın ticari icaplara göre teşekkülünün ehemmiyeti yukarıda belirtilmişti.

Bu suretle, ticari esaslara göre fiat teşekkülünün neticelerini tetkik etmemiz lâzım gelmektedir. Gümrük ve Tekel Bakanlığı temsilcisinin bize verdiği izahata nazaran tek fiat politikası kaldırıldığı ve tasarıda derpiş olunan resimler aynen muhafaza edildiği takdirde, bir kutu kibritin İstanbul'da dört buçuk kuruşa satılması imkânına mukabil, memleketin sair istihlâk bölgelerinde bu fiat değişik ve daha yüksek rakamlar arzdebilecektir.

Komisyonumuz daha raporunun başında, kibritin halk ihtiyaçları bakımından önemine işaret etmişti. Bu durumda, halkımızın ve bilhassa memleketimizin uzak ve medeni vasitalardan mahrum bölgeleri halkının birden bire fiatlarda vukubulacak bu önemli artıştan müteessir olacağını ve bunun da hayatı pahalılaştırmamak yolunda gösterdiğimiz ihtimama aykırı düşeceğini kabul eylemek gerekmektedir.

Şu hale göre, tek fiat politikasından ayrılmadaki zorluk ve hattâ imkânsızlık kendiliğinden meydana çıkmaktadır. Halbuki, Tekelin ilgası sair serbestlikler gibi fiat serbestliğinin

de iadesini tazammun eder. Binaenaleyh, hem bu mülâhazayı tatmin etmek hem de halkın bir fiyat artışından müteessir olmamasını sağlamak için bir diğer yol olarak komisyonumuz, ister istemez gümrük ve istihlâk resimlerinden yapılacak fedakârlıklarla bu maksadın elde edilme-şi imkânlarının tetkikini tavsiyeye şayan görmüştür.

III - İşletme tekniği bakımından mütalâamız:

Yeni fabrikalar kurulması mevzuu birinci maddede tetkik edildiğine göre bu sual altında daha ziyade eldeki fabrikanın nasıl bir işletme usulüne tâbi olacağı noktası tetkik edilmiştir.

Yukarda da kaydedildiği üzere, tekel fabrikası halen memleketin ihtiyacını tamamen karşılamaktadır. Eğer bugün kapasitesinin üstüne çıkarak çalıştığı nazara alırsa bu fabrikanın yine memleket ihtiyacının en büyük nispeti karşılamakta olduğu kabul edilir. Şu hale göre, komisyonumuz da, bu fabrikanın hususi şahıslara devri halinde hususi ellerde fiilî bir tekelin derhal meydana geleceği, bunun da tecviz edilemeyeceği mütalâasındadır.

Bu durumda, tasarı tadilatında derpiş edildiği gibi, fabrikanın tekelsiz olarak Gümrük ve Tekel İdaresinde bırakılması şıkkının tetkiki lâzımgelmektedir.

Bu şık kabul edildiği takdirde, mevcut kibrit fabrikası,

a) Bir tekel mevzuu olmadığı halde Tekel Bakanlığı emrinde bulunacak,

b) Satışlarında hususi hukuk hükümlerine tâbi olmakla beraber,

İstihsal ve idareye mütaallik işlerde, doğrudan doğruya idari usullere bağlı kalacaktır.

Her ne kadar şarap imalâtı mümasil bir tip olarak ileri sürülebilirse de iktisadi işletmelerimizin gittikçe artan muhtelif tipleri arasında bu tipin iyi ve hakikaten iktisadi bir işletme tipi olmadığı da aşikârdır.

Tekel kaldırdıktan sonra Kibrit Fabrikası Devletin iktisadi bir işletmesi haline gelmektedir. Bu vasfı aldıktan sonra onun icabettirdiği iktisadi ve hukuki şekli ihmal etmemek ve bu nokta üzerinde durmak yerinde olur.

Bu suretle komisyonumuz Tekelin ilgasiyle beraber, bu fabrikanın İktisadi Devlet Teşek-

külü haline ifrağı fikrini incelemeye lâyık görmektedir. Böyle bir bünye dâhilinde, fabrikanın islahı, teçdidi ve iktisadi esaslar dairesinde işletilmesi için daha müsait şartlar elde edilmiş olur.

Her ne kadar Tekelin satış teşkilâtı yerine yeniden teşkilât kurmak lâzımgeleceği bunun da masraflı olacağı düşünülebilirse de, bu mahzurun izalesi imkânları külliyyen mefkut olmak gerektir. Filhakika, Tekel teşkilâtından muayyen bir hizmet ücreti mukabilinde istifade etmek gibi yollara baş vurulması imkânları araştırılabilir.

Yukardaki mütalâamız komisyon üyelerimizden Hikmet Fırat'ın katî muhalefeti ve Mehmet Yılmaz, Kâmil Kozak ve İbrahim Subaşı'nın esaslara mutabık olup ancak fabrikanın İktisadi Devlet Teşekküllerine devrine muhalif olan mütalâaları ile komisyon ekseriyetiyle karara bağlanmış olup Maliye Komisyonuna sevkı ricasiyle Yüksek Başkanlığa arz olunur.

Ekonomi Ko. Başkanı	Sözcü	Kâtip
Manisa	Erzurum	Zonguldak
Ş. Ergin	E. Nutku	C. Kıpçak
Ankara	Ankara	
Muhalifim	F. Seyhun	
A. Gedikoğlu		
Antalya	Bolu	
İ. Subaşı	K. Kozak	
İmzada bulunamadı	İmzada bulunamadı	
Bursa	Edirne	
M. San	A. Altınalmaz	
İmzada bulunamadı	İmzada bulunamadı	
Gazianteb	Giresun	
A. Ocak	T. İnang	
İmzada bulunamadı	İmzada bulunamadı	
İzmir	Kocaeli	
S. Giz	H. Başak	
Kocaeli	Konya	
3. maddenin B fıkrasına	K. Ataman	
muhalifim	İmzada bulunamadı	
M. Yılmaz		
Malatya	Sinob	
Muhalifim	N. Sertoğlu	
H. Fırat	İmzada bulunamadı	
Tekirdağ	Trabzon	
Y. Ziya Tuntaş	C. Zamangil	
Urfa	Konya	
O. Cevheri	S. Gürol	

Maliye Komisyonu raporu

T. B. M. M.

Maliye Komisyonu

Esas No. 1/199

Karar No. 91

6. VIII. 1951

Yüksek Başkanlığa

Kibritin Tekelden çıkarılmasına ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulmasına dair kanun tasarısı Maliye, Gümrük ve Tekel bakanlıkları temsilcileri hazır buldukları halde incelenmiş ve Ekonomi Komisyonu mütalâasına lüzum görülerek mezkûr komisyona havalesi arz edilmişti.

Ekonomi Komisyonunun tetkik neticesine ait raporu komisyonumuza havale buyurulmuş olmakla, Gümrük ve Tekel Bakanı ile Maliye Bakanlığı temsilcileri huzurunda tasarı tekrar incelendi.

Gümrük ve Tekel Bakanı ve temsilcileri : Kibritin Tekelden çıkarılması hususunun hükümet programında yer aldığını, tekelin kaldırılmasıyla yurdumuzun kavak yetişen bölgelerinde 2 - 3 yüz bin lira sermaye yatırımı suretiyle poşet sanayii teessüs edebileceği gibi mevcut kibrit fabrikasının devrinin de hususi sermayeye yeni bir faaliyet sahası açacağını ve kibrit imalinin serbest bırakılması halinde satış fiyatının ithalât yolu ile ayarlanacağını ve yerli imalâtın himayesi için ise kutu başına bir buçuk kuruş Gümrük Resmi alınması derpiş edildiğini beyan ve ifade ettiler.

Maliye Bakanlığı temsilcisi ise : Kibrit imalâtının, Tekel satış kârı ve Millî Savunma Vergisi şeklinde Hazineye temin ettiği 9 478 530 liranın tasarıda derpiş olunan İstihlâk Resmi ve âmillerden alınacak Gelir Vergisiyle karşılanabileceğini beyan etti.

Gerekçe, Gümrük ve Tekel ve Ekonomi komisyonları raporlarını da inceliyen komisyonumuz meseleyi iktisadi ve malî olmak üzere iki yönden mütalâa etmek gerektiği neticesine vararak;

1. İktisadi bakımdan :

a) Kibritin talebi elâstikiyetten mahrum bir mal olması hasebiyle; bugün yurt ihtiyacını karşılamakta bulunan kibrit fabrikası ister Devlet işletmesi ve isterse hususi işletme halinde faaliyette bulunsun, iç piyasamızda fi-

ilî bir monopol vucuda geleceği;

b) Kurulması muhtemel poşet sanayiinin vüsatı itibariyle hususi sermaye için ehemmiyetli bir envestisman mevzuu teşkil edemeyeceği;

c) İthal edilecek kibritlerin cif bedeli iki kuruş hesabıyla iç piyasamızda sekiz kuruştan aşağı satılamıyacağı ve kibrit imali hususi işletmeye devredildiği takdirde teessüs edeceğine muhakkak nazariyle bakılması gereken fiilî monopol dolayısıyla bu mamul fiyatının ithal kibritleri fiyatı civarında teessüs edeceği ve binaenaleyh bir pahalılık âmili olabileceği;

ç) İthal edilecek kibritlerden kutu başına bir buçuk kuruş Gümrük Resmi alınması derpiş edileceğine göre, fiilî monopol halinde çalışan bir sanayi kolunun himayesi fikrinin, Tekelin kaldırılması ile güdülen serbestî prensibine mugayir bulunduğu;

d) Sermaye piyasamızda işba hali mevzuu bahis olmayıp bilâkis bu istihsal âmilinin kifayetsizliği meydanda iken, sermayeye yeni faaliyet sahası açılması fikrinin şimdilik vârit olamıyacağı ve hele bunun müstehlik aleyhine neticeler doğurabilecek bir sanayi kolunda yapılmasına cevaz verilemeyeceği;

2. Malî bakımdan :

a) Halen alınmakta bulunan Millî Savunma Vergisi yerine ikamesi tasarıda derpiş olunan İstihlâk Resmi verimini şimdiden vuzuulla tahmine imkân bulunmadığı, kaldı ki, Ekonomi Komisyonu kibrit satış fiyatının artmasını önleyici çare olarak bu vergiden bir miktar tenzilât yapılmasını da teklif ettiği ve hususi âmillerden alınacak Gelir Vergisinin 1951 Bütçesinde 928 530 lira olarak tahmin olunan tekelle satış kârını karşılamasının meşkûk olduğu;

b) Gelir kaynaklarımızın kifayetsizliği karşısında yeni bir gelir noksanına müncer olması muhtemel bir durum ihdasının caiz olamıyacağı;

Kanaatine vardığımdan tasarımı müstehlik ve Hazine zararını mucip ve bu itibarla şimdilik zamansız görmüş ve reddine ekseriyetle karar vermiştir.

Havalesi gereğince Bütçe Komisyonuna tevdi buyurulmak üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Maliye Komisyonu Başkanı

Rize
(Muhalifim)

Muhalefet şerhi aşağıdadır.

I. Akçal

Kâtip

Diyarbakır
(Muhalifim)
M. R. Bucak

Malatya
E. Doğan

Niğde
N. Bilge

Sözcü
Giresun
H. Erkmen

Konya
(Muhalifim)
U. N. Yiğiter

İmzada bulunamadı

Samsun
Ş. Uluçay
İmzada bulunmadı

Seyhan
(Muhalifim)
Z. Akçal
Yozgad
F. Nizamoğlu

Siird
M. D. Süalp
Zonguldak
(Muhalifim)
R. Sivişoğlu

Muhalefet şerhi

1. — Kibritin Tekelden çıkarılması, poşet sanayiinin tesisine kanuni imkân bahşedeceği;
  2. — Kibrit istihlâkinin artması halinde hususi sermayedar ve müteşebbisler tarafından yeni imal müesseseleri kurulması hususuna yol açacağı;
- cihetle rapora muhalifiz.

Maliye Komisyonu Başkanı

Rize
İzzet Akçal

Zonguldak
Rifat Sivişolu

Seyhan
Zeki Akçal

Bütçe Komisyonu raporu

T. B. M. M.

Bütçe Komisyonu

Esas No. 1/199

Karar No. 13

18 . XII . 1951

Yüksek Başkanlığa

Kibritin tekelden çıkarılmasına ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulmasına dair olup Gümrük ve Tekel Bakanlığınca hazırlanan ve Bakanlar Kurulunca Yüksek Meclise arzı kararlaştırılıp Başbakanlığın 14 . VI . 1951 tarihli ve 6/1879 sayılı tezkeresiyle sunulan kanun tasarısı, Gümrük ve Tekel ve Maliye komisyonları raporlarıyla birlikte komisyonumuza havale edilmiş olmakla Gümrük ve Tekel Bakanı Bahkesir Milletvekili Sıtkı Yırcalı ve Maliye Bakanlığı temsilcisi hazır oldukları halde incelenip görüşüldü.

Hükümet gerekçesinde; 15 Haziran 1930 tarihli bir mukavele ile işletme inhisarı ve imtiyazı (The American Turkish Investment Corporation) Şişketine verilmiş ve bu imtiyaz 28 . V . 1943 tarihli ve 4426 sayılı Kanunla tasdik edilen Mukavele mucibince kaldırılarak evvelâ 1943 Malî yılı sonuna kadar faaliyette bulun-

mak üzere teşkil olunan Gümrük ve Tekel Bakanlığına bağlı hükmi şahsiyeti haiz muvakkat bir idareye tevdi olunmuş ve bu idarenin faaliyet müddeti 4556 ve 4816 sayılı kanunlarla iki defa uzatıldıktan sonra nihayet 4897 sayılı Kanunla 1 Haziran 1946 tarihinde Tekel Genel Müdürlüğüne devredilmiş olduğu ve yurdun senelik kibrit istihlâkinin, beher sandığının 5 bin kutu kibrit ihtiva etmesi itibariyle, 57 - 60 bin sandık arasında bulunduğu ve çakmak inhisarının kaldırılmış olmasından sonra satış miktarının bir miktar tenezzül ettiği ve kibrit tekeline Hazinenin halen temin ettiği senelik gelirin 9 - 10 milyon lira raddesinde olup kibrit tekelinin kaldırıldığı takdirde bu gelir karşılığının bir taraftan yeni tesis edilecek İstihlâk Vergisi ve diğer taraftan ithali muhtemel kibritlerden alınacak Gümrük Vergisinin bir miktar artırılması ve nihayet hususi teşebbüs faali-

yetinin tâbi tutulacağı Gelir Vergisi ile temin olunacağı bildirilmekte olup tasarıdaki geçici madde ile Tekel İdaresi kibrit fabrikasının Bakanlar Kurulunca tesbit edilecek esaslar dairesinde özel ve tüzel kişilere devredileceği ve devrin yapılmasına kadar Tekel İdaresinin, hususi hukuk hükümlerine ve piyasa icaplarına göre kibrit imal ve ithali ve satışına devam edebileceği taayyün etmiş bulunmaktadır.

Tasarıyı inceleyen Gümrük ve Tekel Komisyonu, tasarıdaki geçici maddeyi «Tekel İdaresi hususi hukuk hükümlerine ve piyasa icaplarına göre kibrit imal, ithal ve satışına devam edebilir» şeklinde tadil etmek suretiyle Hükümet teklifini aynen kabul ettiğini raporunda bildirmektedir.

Maliye Komisyonu ise tasarımı iktisadi ve malî cephelerden inceliyerek kibrit talebinin elâstikiyetten mahrum olması ve kibrit fabrikası ister Devlet işletmesi, ister hususi işletme halinde faaliyette bulunsun iç piyasada fiilî bir monopol vücuda geleceği ve kurulması muhtemel poşet sanayiinin vusâtı itibarıyla hususi sermaye için ehemmiyetli bir envestisman mevzuu olamayacağı, ithal edilecek kibritlerin sif bedeli 2 kuruş hesabıyla Gümrük ve İstihlâk vergileri alındıktan ve hususi teşebbüs kârı ilâve edildikten sonra iç piyasada sekiz kuruştan aşağı satılamayacağı, Gümrük Resmi tezyit edileceğine göre fiilî monopol halinde çalışacak sanayi kolunun himayesi fikrinin Tekelin kaldırılmasıyla güdülen serbestî prensibine mugayir bulunduğu ve sermaye birliğine faaliyet sahası açılması fikrinin şimdilik vârit olamayacağı ve malî bakımdan ise halen alınmakta olan Milli Savunma Vergisi yerine ikamesi derpiş olunan İstihlâk Vergisini şimdiden tahmine imkân bulunmadığı ve Gelir Vergisininin 1951 Bütçesinde (928 530) lira olarak tahmin olunan Tekel satış kârının karşılanması müşkül olacağı mülahazalarıyla tasarının reddine ekseriyetle karar vermiştir.

Komisyonumuzda yapılan müzakere esnasında kibritin Tekelden çıkarılması ve fabrikanın satılması halinde yurdun imal yerine uzak bulunan mntakalarında kibrit fiyatının artması endişesi ileri sürülmüş ise de Gümrük ve Tekel Bakanının bu hususta verdiği izahata nazaran; bidayeten hükümetçe teklif olunan geçici

maddenin Gümrük ve Tekel Komisyonunda değiştirilmiş olduğu ve hükümetin de bu tadile taraftar bulunduğu ve bu suretle kibritin memleket dâhilinde hususi teşebbüs tarafından imali serbest bırakılmakla beraber Tekel İdaresinin de hususi hukuk hükümleri dairesinde kibrit imal edeceğini ve halihazır satış fiyatında bugünün şartlarına göre bir yükseltme mevzuubahis olmadığı gibi gene yurdun her tarafında bulundurulması imkânının sağlanacağını ve memlekette hususi teşebbüs erbabı elinde bu sanayi genişletildikten sonra mevcut fabrikanın da hususi sermayeye satışın ayrıca düşünüleceği ve bu takdirde ayrı bir kanunla salâhiyet istenileceği, kibritin imal ve satışının Tekel rejiminden çıkarılarak serbest ticaret ve rekabet mevzuu haline getirilmesiyle bu konuda birinci merhale olarak hususi sermaye ve teşebbüse imkân bahşedilmek suretiyle ileri bir adım atılmış bulunacağı ve şimdiye kadar memleketimizde hiç ele alınmamış bir mevzu olan poşet kibrit imaline hususi sermayenin rağbet gösterebileceği gibi memleketimizin kavak yetiştiren mntakalarında beheri için (300 000) liralık tesis masrafı yapılarak muhtelif küçük fabrikalar açılmasının mümkün ve muhtemel bulunduğu, bilhassa poşet kibritler de yabancı memleketlerde olduğu gibi ticarî reklâmlar yapılmak suretiyle elde edilecek imkânlar sayesinde bunların çok ucuza satılabileceği, bu bakımdan poşet kibrit sanayiinin memleketimizde de süratle inkişaf edebileceği ve binnetice bütün bu imkânlar tahassül ettiği takdirde, Tekel İdaresinin elindeki fabrikaların hususi teşebbüse devri halinde fiilî bir monopolün meydana gelmeyeceği anlaşıldıktan sonra fabrikanın hususi teşebbüse devri işinin ikinci merhale olarak ele alınıp oğünün iktisadi şartlarına göre tahakkuk ettirilmesi imkânlarının aranacağı anlaşılmıştır.

Kibritin Tekelden çıkarılması ve İstihlâk Vergisine tâbi tutulması hakkında hükümet gerekçesinde izah olunan sebepler komisyonumuzda da yerinde görülerek maddelerin müzakeresine geçilmiştir.

1, 2 ve 3 ncü maddeler hükümetin teklifi veçhile ve 4 ncü madde ibare değişikliği ile kabul edilmiştir.

5 nci madde hükümetin teklifi veçhile ay-

nen kabul edilmekle beraber, Vergi Usul Kanununun 188 nei maddesi hükmüne göre ancak birinci sınıf tüccarlara imalât defteri tutma mecburiyeti tahmil edilmiş olup sair tüccarlar için böyle bir mükellefiyet olmadığı, halbuki kibrit işi kısmen de bir âmme işi ve beher kutu kibritten iki kuruş bir vergi alınması mevzu bahis olduğuna göre vergi mükellefiyetine tâbi tutulması yerinde görülmüş ise de, bu maddenin bu kanunda yeri olmayıp asıl Vergi Usul Kanununun 188 nei maddesi değiştirilmek suretiyle hallinin daha uygun olacağı mütalâa edilmiş ve böyle parça parça hükümlerin şu veya bu kanunda yer almasının doğru olamayacağını rapora temenni olarak dere-dilmesi komisyonumuzca uygun görülmüştür.

6. nei maddede yazılı «Gümrük tarife kanunları» ibaresi «Gümrük Kanunu» şeklinde tashih olunmak suretiyle;

7. nei madde Hükümetin teklifi ve geçici madde Tekel Komisyonunun değiştirisi, 8 ve 9 neu maddeler Hükümetin teklifi veçhile aynen kabul edilmiştir.

Kamutayın onayına arzedilmek üzere Yüksek Başkanlığa sunulur.

Başkan
İstanbul
E. Adakan

Başkan V.
Burdur
F. Çelikbaş

Sözcü
Çanakkale
E. Kalafat
Afyon K.
A. Veziroğlu
Aydın
E. Menderes
Bolu
M. Güçbilmez
Çanakkale
K. Akmanlar
Giresun
Muhallifim
H. Erkmén
Gümüşane
K. Yörükoğlu
İstanbul
H. Hüsmán
Kastamonu
H. Türe
Konya
M. Â. Utgen
Mrdin
R. Erten
Sinob

S. Somuncuoğlu

Trabzon
S. F. Kalaycıoğlu

Kâtip
Sivas
H. İmre
Antalya
A. Sarıoğlu
Bilecik
Y. Üresin
Bursa
K. Yılmaz
Elâzığ
O. F. Sanaç
Giresun
M. Şener
İstanbul
A. H. Başar
İzmir
T. Güreker
Kırklareli
Ş. Bakay
Malatya
M. S. Etili
Ordu
R. Aksoy
Trabzon
C. R. Ejüboğlu